

Dr. Ambrus Ágnes

Székely identitástudat és az iskola

1. Kérdésfeltevések

Közéleti érdeklődésű és a székely közösségért tenni akaró személyként aggodalommal figyelem az utóbbi években a romániai székelyellenes megnyilvánulásokat, azt, ahogyan a román politikum **tervszerűen, szervezeten és módszeresen** mindent megtesz a székely nép beolvasztásáért, kisebbségé alakításáért, Székelyföld elrománosításáért, a székely identitás kifejezésének az ellehetetlenítéséért. Alapfoglalkozásom pedagógus lévén mélyebben az oktatás területén történtek foglalkoztattak – foglalkoztatnak –, főleg azokat elemeztem-elemezem, cikkekben, hosszabb-rövidebb írásokban a Székely Újság hasábjain, a Morfondír c. online hetilapban, a Tanítók Lapjában, a Magiszterben, a Magyaritanításban, előadásokban. Régóta aggaszt és megdöbönt az is, ahogyan a Székely Nemzeti Tanács (SZNT), a magyar politikai pártok és szakmai szervezetek szóltanul tűrik a **liberális-globális** szemlélet eluralkodását az oktatásban, s még csak nem is észrevételezik, hogy ennek eredményeként olyan székely fiatal nemzedék nő fel, amely nem ismeri múltját, kultúráját, irodalmát, aminek – felmérések eredményei és tapasztalataim szerint – beláthatatlan következményei vannak és lesznek.

Az is mindig foglalkoztatott, hogy a magyar politikai pártok, és főleg a parlamenti képvisellel rendelkező RMDSZ, nem különben a székely közösség képviselétét és az önrendelkezés kivívását hangoztató SZNT folyamatosan ún. **reaktív magatartást** tanúsítanak az erdélyi magyar és a székely közösséget érintő ügyekben: akkor fejezik ki tiltakozásukat, amikor már eldőlték az ügyek, és nem lehet azokon változtatni (lásd az úzvölgyi temető, az ottani erdőterületek, a Gyilkos-tó ügye stb.). **Aktív magatartást** az utóbbi időben a népszámlálást megelőzően és a népszámlálás alatt tanúsítottak, mikor arra biztatták a székelyeket, hogy megtagadják identitásukat.

Jó példák a reaktív magatartásra a magyar pedagógusokat érintő

diszkriminációs intézkedések, kormányrendeletek¹ körüli hallgatás, majd a bizonytalankodó megszólalás, amelyre esetleg csak a rendszerben tevékenykedő pedagógusok tiltakozása után kerül sor, miközben az Oktatási Minisztérium kisebbségi államtitkársága eddig soha nem tapasztalt létszámmal működik, és az RMDSZ által támogatott főtanfelügyelők vannak a székelyföldi megyékben, illetve főtanfelügyelő-helyettesek a többi magyarok által is lakott megyékben. A Székely Nemzeti Tanács (SZNT) pedig egyáltalán nem reagál ezekre a történésekre – pedig a nagy dolgok a kisebbségekben tevődnek össze: az egész közösség autonómiája a részterületek autonómiájából –, még csak nem is észrevételezi ezeket, nemhogy tiltakozna, és próbálna megoldásokat javasolni a helyzetekre. És általában: aggodalommal tölt el, hogy a más területeken hozott, székelységet érintő sok-sok diszkriminációs intézkedésre vagy egyáltalán nem vagy késve reagál az SZNT. Úgy tesz, mintha az önrendelkezés és autonómia kérdése valahol az éteri magasságokban lebegő, elvont kérdés volna, amiről csak úgy általában beszélni kell, és nem lenne/nem lehetne az a mindennapi élet különböző területein megnyilvánuló és működő konkrét élettény. Mintha az a tudatalatti gondolat működtetné az SZNT-t, az töltene be a mostani vezetését, hogy egyszer legyen meg az autonómia, és akkor majd konkretizálódik az önrendelkezés a gazdasági, társadalmi és kulturális élet minden területén; addig várni kell nagyrészt ölbe tett kezekkel, vagy esetleg évente egy nagy általános rendezvényt szervezni, amelyen a résztvevők száma sajnos egyre kevesebb. Miközben a román parlament és kormány hallani sem akar a székely közösség autonómia-igényéről, és minden eszközzel a közösség beolvasztására törekszik, a politikai szervezetek által támogatott civil szervezetek pedig egyre aktívabbak Székelyföld területén. A Székely Nemzeti Tanács látszat-tevékenységet folytat, a politikai pártok csak a választási kampányban hangoztatják az autonómia-törekvések felvállalását, az Európai Unió hallgat, a nemzetközi fórumok némák. Ilyen körülmények között joggal merül fel a kérdés: mit kellene és mit lehet tenni? Mi történik így addig, amíg „eljön” az autonómia? – tehetjük fel a szónoki kérdést. Lesz-e majd székely nép, amely az egyre távolodó önrendelkezéssel élhet(ne)?! Mert napról napra kopik, erodálódik a székely nép identitástudata, vagy nem is alakul(hat) ki az a székely fiatalokban.

---

1 Pl. 2019. 07. 28-i sürgősségi kormányrendelet, amely szerint a magyar tanítók nem taníthatják osztályukban a román nyelvet. Pl. a magyar tanítóknak és óvónőknek az anyanyelv mellett románból is kell vizsgáznuk az állásért, a tanügyben való véglegesítésért, míg a többségi nemzethez tartozóknak csak anyanyelvükből stb.

---

2. Egyfajta válaszom a szónoki kérdésre: addig is, amíg az önrendelkezés ügyében gyökeresebb előrelépés történne, mindenkinek a maga helyén a legtöbbet kell(ene) tennie a székely identitás megőrzéséért és építéséért. Állandó feladatnak kell(ene) tekinteni: a sajátos közösségi hagyományokon és erkölcsi értékeken, a székely történelem és múlt valódi ismeretén alapuló székely identitás, önazonosság tudat megerősítését.

Legfőképpen a nevelés területén, az iskolában, hiszen a család mellett az iskola az, ahol eldől, milyenné formálódik a személyiség, milyen identitástudattal rendelkezik. És hány magyar diák formálásáról a magyar nyelvű közoktatásban? Tíz évvel ezelőtti adatok szerint² : a 2013/2014-es tanévben valamivel több mint másfélszázezer diák tanult magyar tannyelvű osztályokban az oktatás különböző szintjein (óvodások 34 001, elemisták 52 421, általános iskolások: 40 610 középiskolások 28 219, szakiskolások 3 559, posztliceális képzésben részt vevők 745, összesen 159 555 tanuló. Nem ez a fő témánk, de vessünk egy pillantást arra, miként csökken a magyar nyelven tanuló diákok száma az elemi tagozattól a középiskolás szintig: 52 421-től 31 778-ig, ez utóbbi a líceumi és szakiskolás tanulók együttes száma).

3. Olvasottság, műveltség – Tantervek, tankönyvek

3.1. Olvasottság „felette szükséges voltáról”

Be kell vallanom: évtizedek óta élénken foglalkoztat a székely fiatalok (és tanár lévén, ezen belül a diákok) műveltségének, vagy más terminológiával élve olvasottságának és az autonómiának – az egyéni, valamint a közösségi autonómiának – a kérdése, illetve ezek összefüggései. Véleményemet 18 év szakfelügyelői és 40 év tanítási tapasztalata formálta. Pályám során tanítottam szakiskolásokat, szakközépiskolásokat, elméleti líceumba, posztliceumba járó diákokat, főiskolásokat, majd egyetemi hallgatókat, szakfelügyelőként több száz magyarórán vettem részt, vizsgáztattam különböző iskolatípusba járó tanulókat, ugyanakkor több kérdőíves felmérést is végeztem. Ugyanakkor elgondolkodtattak Balázs Imre József erdélyi irodalomkritikusnak Gyorstalpaló a kortárs erdélyi magyar irodalomhoz... című, nemrég megjelent tanulmányában kifejtett gondolatai is. Ő mellett érvel, hogy ott, ahol az élő szerzők nem csinálnak forradalmat, lehet, hogy a halottak fognak. A forradalmat csináló „holt írók” között említi Wass Albertet is, akiről azt állítja, hogy a rendszer-váltás után nagy mértékben átrendezte az olvasói szokásokat, preferenciákat.

---

2 Kádár Edit (2015): A magyar nyelv tantárgy tartalma és oktatása a romániai oktatási szabályozási keretben

Ugyanakkor a legolvasottabb sztárszerzők között említi a két világháború között élt erdélyi, köztük a székeley írókat: „*Tamási Áron mellé jött fel olvasottságban, ismertségben a rendszerváltás után Vass és Nyirő, a legutóbbi időben pedig Bánffy Miklós. Versben Reményik Sándor, Dsida Jenő, Áprily Lajos talán a leginkább azok, akikre semmiképp sem kell a meggondolatlanul és úton-útfélen mindenkire ráaggatott „elfeledett” jelzőt rásütni.*”

Vajon igaza van-e Balázs Imre Józsefnek? Vajon a székeley fiatalok (ezen belül a székeley diákok) olvassák-e (ismerik-e) az erdélyi, ezen belül a székeley írók műveit, pl. Tamási Áron alkotásait? Azért Tamásit említem először, mert az ő megítélésében létezik valamiféle konszenzus „a szakma és az olvasóközönség közt félúton” (hozzá kell tennem Nyirő, Reményik, Vass Albert esetében még félúton sincs egyetértés). És olvassák-e (ismerik-e) Nyirő Józsefet és Tompa Lászlót, „Benedek Elek fiait”, akik Trianon után a Székelyföld falvait járták, műveiket felolvasták, hogy a székeleyekben a lelket tartsák?

Vagy hogy a székeley íróktól egy kissé eltávolodjak, az erdélyi magyar (és székeley) diákok olvassák-e Vass Albertet, Reményik Sándort, Áprily Lajost? Műveikkel találkoznak-e iskolai tanulmányaik során? Vagy esetleg csak a nevüket hallják itt-ott, és egy-két „divatos” versükkel (többnyire ugyanazokkal) találkoznak egy-egy ünnepségen? A fent említett alkotók művei megjelennek-e a tankönyvekben, foglalkoznak-e velük az erdélyi, ezen belül a székeleyföldi iskolákban?

Azért teszem fel a kérdést, mert köztudott: az **olvasottság** a műveltség fontos komponense (összetevője), az olvasottság pedig fontos művek ismeretét jelenti. A **fontos művekkel való találkozás** formálja a személyiséget, alakítja az egyén önazonosságtudatát (identitását), segíti a fiatalokat az élet-minták és használható ideológiák, életfilozófiák keresésében. (A mű fogalmát ez esetben tágabb értelemben használom – akárcsak a kulturális pszichológiában –, s nemcsak műalkotásokra, könyvekre gondolok, hanem szokásokra, intézményekre, sőt a történelem tematizált egységeire is.) A fontos művekkel való találkozás során megteremtődő **humán kultúra** fontos szerepet játszik az egyén autonómiájának megteremtésében. Közhelyszerű a következtetés: az autonóm (tájékozott, dönteni képes) egyének pedig fontos szerepet játszhatnak a közösségi autonómiáért folytatott küzdelemben. (Természetesen a humán műveltségen nem adathalmaz elsajátítását értem.) A mai társadalomtudomány a humán műveltséget a **hagyománnyal** szoros összefüggésben határozza meg: mint a hagyomány elsajátítását, vagy még inkább mint a korábbi nemzedékek által örökül hagyott művekkel való találkozást, nem zárva ki a hagyományból a jelenben születő alkotásokat sem.

Miért fontos a műveltség? A műveltség mindig közös műveltség, egy közösség műveltsége. A mi esetünkben a magyar, ezen belül a székely közösség műveltsége. Attól érvényes a műveltség, hogy másokkal osztozunk rajta. A művelt ember tartozik valahová azáltal, hogy egy közösség kultúráját a sajátjaként birtokolja. A műveltségnek nemcsak tudásbeli és morális, hanem érzelmi összetevői is vannak. A közösség ugyanis mindig élményközösség, és a műveltség – az, hogy ismerem a közösségem hagyományait – hordozza a közös élményeket. A hagyománnyal való találkozás maga is élmény, az egész kulturális közösség közös élménye, és ezt a közösséghez tartozó egyén utalásokból is érti. A közös élményekre utalásokat gazdag „asszociációs felhő” veszi körül, az utalással újra megerősített közös élmény pedig a **közösségi értékképzés táptalaja**.

Bábosik István (1998) szerint a nemzettudat, olyan személyiségbeli képződményt takar, amely kihat az egyén teljes életére, lelki, értelmi fejlődésére, illetve meghatározza életútját. A nemzettudat vagy más szóval nemzeti identitástudat egyaránt érinti az egyént és a nemzetet ahová tartozik, mivel minden ember ösztönösen igényli a valahová tartozás érzését. Az identitás alakulása az egyéntől kiinduló és a nemzetre kiható erő, amely oly módon realizálódik, hogy az identitás az egyén énképének részévé válik, ezáltal meghatározva azt. **Semmilyen nemzettudat nem születik az emberrel, az identitás a nevelés folyamatában alakul ki.** A nemzeti identitástudat kialakítása már kisgyermekkorban elkezdődik, a gyermek megtanulja, hogy melyik csoport tagja, mely nemzethez tartozik. A nemzettudat mint hatóerő, jelentősen befolyásolja a személy életét a szocializálódás folyamatában. Ez a hatóerő, akkor mutatkozik meg teljes valójában, amikor a csoportot egy trauma, vagy éppenséggel nagy eufória éri. E külső tényezők hatnak a tagok érzelmi világára, ilyenkor derül ki, hogy elég erősek-e az egyének a csoporton belül, mennyire stabil a nemzethez való ragaszkodásuk.

A mai humántudományok axiómaként (megcáfolhatatlan tételként) mondják ki: egyetlen közösség sem lehet meg, maradhat meg a saját történetére vonatkozó közös tudás nélkül, amely az összetartozást mintegy kézzelfoghatóvá teszi. Természetesen a székely közösség sem. „Az egyén egy csoporttal azonosulva átveszi a csoport értékeit és normáit – írja *László János* a kulturális pszichológia jeles magyar képviselője –, ezáltal biztonságot és önbecsülést nyer a csoporttól.” A csoport tagja nemcsak azt az érzelmi biztonságot éli át, hogy például számos élő rokona van, hanem azt is megtanulja, hogy olyan családból, olyan közösségből ered, amely fiatal tagjainak egy világosan definiált (meghatározott) **hagyomány büszkeségét és biztonságát képes nyújtani**.